

Viatge a Malta amb En Jordi Bilbeny. Novembre del 2022

Autor: Montse Montesinos

Data de publicació: 02-12-2022

Na Montse Montesinos ens fa un resum, personal i meravellat, del darrer viatge a Malta d'aquest passat mes de novembre, organitzat per l'Institut Nova Història.

Aquesta és la quarta vegada que l'Institut Nova Història organitza el viatge col·lectiu a Malta per conèixer in situ la petjada que hi va deixar la dominació catalana als segles XIII, XIV i XV, d'una manera directa i als segles XVI, XVII i XVIII, de manera indirecta a través de l'Orde dels Cavallers de Sant Joan de Jerusalem, que van ser introduïts al govern i patronatge de l'illa per l'emperador Carles I al 1530. En Jordi Bilbeny ens va informar de bon principi de tota la història que calia saber per entendre i apreciar els vestigis que han quedat a l'arxipèlag del pas dels nostres ancestres. Els catalans hi van començar la seva història insular el 1283, al vèncer Roger de Llúria l'armada francesa a la famosa batalla de Malta i incorporant les illes a la Corona catalana. Això ens ho explica al seu últim llibre "Descobrint la Malta catalana".

El dia 7 de Novembre ens vam aplegar 29 persones a l'aeroport junt amb el nostre cap de colla i conductor, en Jordi, per endinsar-nos en l'aventura que, per alguns, era la segona anada. Val a dir que per la meua banda i la del Joan, el meu marit, era un coneixement totalment verge, car no en sabíem gairebé res. Vestigis catalans a Malta? De veritat? Dons si! I Molts! Vam tenir quatre dies per testificar-ho, molt ben aprofitats! Abans de nosaltres ja ho havien fet tres expedicions més el 2018 i el 2019, de les quals queda certa constància en sengles cròniques al Web de l'INH, que es poden consultar.

De l'arxipèlag maltès no en sabíem res i vam haver d'anar aprenent coses de nou en nou. Unes que tenen a veure amb el caire propi de l'illa, independentment del record de la petja catalana, i d'altres que ens remeten tot seguit a costums nostrats, al llenguatge, a la història, a la cultura més general... En Jordi ho explica molt bé al seu llibre, que va ser el nostre full de ruta. I cada cop que s'hi va, s'hi redescobreixen nous vestigis.

Malta m'ha sorprès molt agradablement. No esperava trobar la seva magnificència: la bellesa i grandiositat dels seus

monuments, antics i moderns, dignes d'un gran país. La majoria estan restaurats i llueixen amb les seves pedres, de color torrat: els palaus, el teatre a l'aire lliure, les muralles, el Parlament, els jardins, les fonts, les escultures contemporànies... És patrimoni de la Humanitat per la Unesco i a fe que s'ho mereix.

Deixant constància que el clima ens hi va acompanyar amb la seva bonança, que les menjades eren molt saboroses i variades i que vam fer passejades quilomètriques sense cansament excessiu, a molts ens van sobtar algunes coses genuïnes, com per exemple la conducció per carreteres i pel centre de les ciutats. El nostre autocar, sobretot el primer dia, no corria, sinó que volava per les corbes sinuoses de l'estreta carretera, inclús per dins els carrers de les ciutats, que ens feien anar amb l'ai al cor. Però els conductors eren experts i això els redimia.

La passejada nocturna per la capital, La Valletta, que ens va portar fins al port, va ser tot un espectacle: les construccions il·luminades profusament es reflectien a l'aigua amb els seus diferents colors: una vista màgica. Vam passejar pels carrers admirant la seva arquitectura eclèctica, grandiosa i singular, tant l'antiga com la moderna, d'estils variats però sumptuosos, on hi reconeixíem clares influències de casa nostra en balconades i detalls de construcció. Ens sorprenia, de tant en tant, trobar-hi el nom d'un carrer, d'un cartell, d'una botiga, que ens remetia al nostre idioma català, com el rètol que ens evocava directament el llenguatge medieval d'una joieria (de joiell). Quin nom més bonic! Nosaltres, a Catalunya l'hem perdut i en diem Joieria. I allà el conserven.

L'endemà vam passejar per La Valletta, pels seus jardins, avingudes, grans edificis històrics, els carrers amb les seves balconades tan variades, les fonts monumentals... i vam entrar a la catedral. Personalment em vaig quedar bocabadada, perquè és d'una riquesa i una sumptuositat que tomba d'esquena. Gran profusió de marbres, escultures, pintures, làmpades, orgues, amb la Capella dels Catalans, on Sant Jordi hi té una gran imatge enarborant la bandera dels quatre pals, i els recordatoris als Grans Mestres de l'Orde dels Cavallers de Malta, amb cognom català com el nomenat Cottoner, del segle XVIII. I el que em va meravellar més és els centenars de grans làpides de marbres de colors, cisellats i polits, amb escuts heràldics, sanefes i inscripcions que omplien tot el terra de la nau central com una gran catifa. Alguna d'elles mostra el seu epitafi en un català diàfan del segle XVIII i d'altres mostren els quatre pals vermells sobre daurat de la senyera; un altre, mostra els cercles del blasó d'En Lluís de Moncada o bé els escacs negres i or de les armes dels comtes d'Urgell amb la referència Gran Prior Català dins el text de l'obituari. Això sols per haver-ne visionat uns pocs.

La catedral de la Valletta està dedicada a Sant Joan, amb una gran pintura a l'altar major. També, en una capella lateral, s'hi pot admirar una grandiosa tela d'En Caravaggio: La decapitació de Sant Joan Baptista.

Vam visitar Mdina, l'antiga capital i, per tant, caminàvem resseguint carrers plens de casals antics. Tot es veia restaurat i preparat per rebre visitants. A continuació, Rabat (que vol dir arrabal, ens va dir la guia), que envolta part de Mdina, també amb grans construccions de pedra torrada. Dues ciutats molt juntes i difícils de diferenciar.

En el capítol de construccions medievals, les grans fortaleeses, castells, muralles, bastions i baluards és molt nombrós i impressionant. Va ser engrandit tot als segles XVI, XVII i XVIII pels Cavallers de l'Orde de Malta i Sant Joan de Jerusalem, la presència dels quals es fa notar a les Illes, d'una manera omnipresent. Per tot arreu s'hi veuen construccions militars: muralles, castells... Impressiona.

Al vespre, un bon sopar amb menges típiques de les illes i música i balls folklòrics com a espectacle. Haig de dir que ni el tipus de música ni el de les danses, em remetien a les que conec de casa nostra. No vaig sentir res que m'ho recordés i no puc dir d'on poden provenir.

L'endemà ens vam passejar per l'illa de Gozzo (Goi, en català antic) per visitar restes arqueològiques monumentals, de més de 2.000 anys enrere. Com totes les illes de la Mediterrània occidental, l'arxipèlag té els seus vestigis megalítics propis i exclusius, dels quals jo no en tenia notícia. Com a lloc de pas al mig de la Mediterrània de les rutes antigues, va ser visitada i colonitzada per pobles prehistòrics, grans constructors i grans artistes. El primer que vam visitar va ser el complex megalític de Gegantija. El museu adjacent mostra els seus tresors desenterrats, que són molts. Quina meravella de figuretes!

Però a Gozzo hi ha una ciutat, Ciutadella, que com el nom indica està emmurallada. Restaurada, fa goig, i el recorregut pels seus baluards és una marató de gran recorregut amb vistes impressionants de l'illa.

Recurrent la ciutat vam parar davant de l'església de Sant Jordi. Em va sorprendre que a moltes de les esglésies de les illes, al centre de l'altar major, en lloc de una imatge escultòrica del sant que s'hi venera, hi hagi un gran i magnífic quadre que ocupi tot el frontal. Així passa amb aquesta dedicada a Sant Jordi i d'altres on hi trèiem el cap per fer-hi una mirada. El culte a Sant Jordi és present i continu. I més pel llegat català que per influència de gairebé un segle de domini britànic al segle XIX. Els anglesos veneren Sant Jordi des de l'edat mitjana i a Malta s'anomena el sant amb ortografia mig maltesa, mig anglesa: Sant Gorg, però les imatges de les esglésies que hem visitat no són del segle XIX sinó dels segles XVI, XVII i XVIII, i potser abans. Tot al llarg del carrer adjacent de l'església de Gozzo s'hi poden veure una corrua d'imatges del sant incrustades a la paret, ja sigui amb ceràmica, amb rajoles, amb pintures, en talles de fusta, en mosaics, en metall, al costat de l'entrada de les cases. És el barri de Sant Jordi.

L'endemà, a l'illa de Malta també vam visitar un altre jaciment monumental i grandíol, ben reconstruït i amb tecnologia punta de l'època pel treball en la pedra, parent llunyà de les taules i sales hipòstiles de Menorca, però d'estructura totalment diferent. Vist des de dalt té un dibuix insòlit: una colla de cercles oberts i enfrontats, amb un passadís al mig. És un temple molt ben reconstruït i ben conservat. I amb pedres ciclòpies tallades i ajuntades al mil·límetre: Al Tarxien es diu aquesta meravella.

De Menorca també ens va venir el record dels marges de pedra seca, que es veuen en els camps, anant amb l'autocar. També ens feien pensar amb els que hi veiem al Penedès, al Garraf o al Camp de Tarragona.

Parlem del llenguatge: sentir com parlen els maltesos és no entendre res en absolut. Al nostre grup hi havia diversos parlers: a una li semblava àrab, a una altra turc, a d'altres una barreja. Quan s'escolten paraules aïllades, és possible entendre quelcom, però molt poca cosa.

Passejant

Per les ciutats vèiem diversos rètols on reconeixíem paraules nostres amb algun canvi més ortogràfic que fonètic. Existeixen llistes dels altres viatges sobre paraules catalanes que estan ben vigents. Per no repetir-les en posaré alguna que em va sorprendre: en un petit xamfrà hi havia aquest rètol a sobre d'una botiga: Cantunjera. La jota sona com una i, a Malta. El mot ens remet a cantonera, en català (punta de la cantonada). Així estava situada la botigueta.

En una làpida commemorativa hi posava això:

"INAWGURAT ILLUM [...] SETTEMBRU 1991 MILL-ONOR EDDIE FENECH ADAMI PRIM MINISTRU". Crec que es pot traduir més o menys, així: "Inaugurada avui 22 de setembre de 1991 pel molt Honorable Eddie Fenech Adami Primer Ministre".

Com a experiència, la trobada amb un ciutadà de l'illa de Gozzo, a qui vam preguntar per "Saint Francis Square, please?", tal qual en anglès, i que va respondre una mica sorprès: - Ah, Sant Francesc!!!, amb un català perfecte. I ens va dirigir cap a la direcció correcta. Però no parlava en català sinó en maltès!

Badant pels carrers ens vam trobar amb aparadors on es mostraven figuretes de pessebre, pintades i sense pintar. Una tradició tan present a casa nostra! Entre aquestes figuretes hi vam reconèixer “la puntaire” fent puntes, amb el coixí exactament igual com el que teníem a casa. Segur que cada un de nosaltres podria explicar molts detalls que li han recordat pàgines viscudes al nostre país.

No hi va faltar la visió marítima de l'ample Mare Nostrum, tant en visites a diferents punts de les dues illes grans, com en les últimes hores d'estada a la de Malta. Així vam poder admirar la bellesa de la natura en els impressionants penya-segats dels sud. I per reblar-ho se'ns va oferir l'últim dia, una agradable passejada en barca per recórrer la base dels espadats, plena de racons i de coves amb una meravella de reflexos: la Gruta Blava. A ran d'aigua em vaig posar a imaginar la visió de l'estol de naus guarnides amb els colors de l'antiga bandera de pals vermells i durats o amb la de la més antiga encara de la creu vermella de Sant Jordi, emblema de la marina catalana, navegant prop de terra pròpia per anar a més llunyanes expedicions comercials, diplomàtiques o militars.

Així va acabar un viatge que ens ha deixat molt bon record, que eixampla el nostre coneixement i que ens fa sentir en pau i enyorança amb el nostre passat secular. Haig de remarcar la bona companyonia i excel·lent humor de tota la colla, que vam seguir les petges de la nostra guia Rita, un pou de saviesa i simpatia. Un grup ben compactat i entusiasta.

Agraïm a en Jordi la iniciativa, l'acompanyament, el bon humor i tota la transmissió del bagatge cultural rebut.

Montse Montesinos

Novembre 2022